

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ДЕРЕВ'ЯНКО БОГДАН ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 346.2:37

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

Спеціальність: 12.00.04 – господарське право;
господарсько-процесуальне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі господарського та екологічного права факультету права Донецького юридичного інституту МВС України

Науковий консультант:

доктор юридичних наук, професор
Шелухін Микола Леонідович,
Донецький юридичний інститут
МВС України,
завідувач кафедри господарського та
екологічного права (м. Донецьк).

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
Заслужений юрист України,
Устименко Володимир Анатолійович,
Інститут економіко-правових досліджень
НАН України,
директор (м. Донецьк);

доктор юридичних наук, професор
Віхров Олександр Петрович,
Чернігівський національний педагогічний
університет імені Т.Г. Шевченка МОН
України,
завідувач кафедри правових дисциплін
(м. Чернігів);

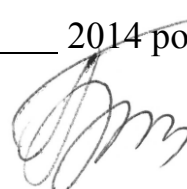
доктор юридичних наук, доцент
Резнікова Вікторія Вікторівна,
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка,
професор кафедри господарського права
(м. Київ).

Захист відбудеться “___” _____ 2014 р. о “___” годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.142.01 у Міжрегіональній Академії управління персоналом за адресою: 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Міжрегіональної Академії управління персоналом за адресою: 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2.

Автореферат розісланий “___” _____ 2014 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

А.Л. Дядюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сьогодні сфера освіти в Україні представлена багатьма тисячами навчальних закладів (НЗ) різного рівня, форми власності, організаційно-правової форми, чия діяльність спрямована на реалізацію переважно публічних інтересів. Намагання вирішити винятково важливу задачу – забезпечити належну якість діяльності такого роду та послуг, що надаються цими закладами, стало причиною реформувань правового регулювання відносин у сфері освіти з перших днів існування держави і до сьогодні. Проте більшість перетворень такого роду спрямовані на запровадження в Україні стандартів Болонської системи та на спрощення освітнього процесу для учнів. виправити ситуацію, на нашу думку, можна за рахунок припинення тривалих реформ, вибіркового і розумного запозичення зарубіжного досвіду, приділення більшої уваги саме українським традиціям провадження господарської діяльності НЗ.

У сфері освіти види діяльності НЗ поділяються на основні та додаткові освітні, а також неосвітні господарські. Якщо регулюванню перших законодавець приділив лише незначну увагу, то здійснення других, а надто – третіх майже не регламентовано. Те саме стосується й правового статусу НЗ різного рівня – якщо статус ВНЗ частково визначено у законодавстві, то правове становище дошкільних, шкільних, професійно-технічних НЗ законодавчо майже не унормовано.

Законодавство про освіту представлено загальним Законом України «Про освіту», кількома спеціальними законами, що стосуються НЗ різних рівнів, великою кількістю підзаконних нормативно-правових актів (НПА) КМУ, Президента, МОН України та ін. Проте положення цих документів суперечать одне одному, не захищають інтересів держави, власників майна НЗ і споживачів їх послуг, не забезпечують необхідної якості освіти, і зрештою, майже нівелюють можливість НЗ здійснювати ефективну господарську діяльність тощо.

Теоретичні питання регулювання господарської діяльності НЗ, надання ними послуг у сфері освіти перебували у центрі уваги радянських, українських та російських науковців. Зокрема, дисертаційні та монографічні дослідження з господарського, адміністративного та цивільного права відповідній проблематиці присвятили: М. І. Ануфрієв, В. В. Астахов, О. М. Бандурка, Н. С. Барабашева, А. В. Белозьоров, О. Л. Войно-Данчишина, К. Г. Грищенко, Г. А. Дорохова, С. А. Загородній, Е. Г. Зінурова, К. А. Карчевский, Д. В. Корф, С. В. Куров, М. Н. Курко, О. В. Куцурубова-Шевченко, А. О. Монаєнко, П. В. Нестеренко, Є. А. Огаренко, І. М. Острівний, В. В. Резнікова, М. В. Токмовцева, Ю. М. Федорова, Р. В. Якубовський, О. Н. Ярмиш та ін.; з державного управління – В. М. Бесчастний, В. С. Долечек, В. В. Марченко, О. В. Поляк; з педагогічних наук – Р. В. Шаповал та ін. Абсолютна більшість названих вчених розглянули у своїх працях шляхи подолання різних проблем функціонування ВНЗ. Водночас питання правового регулювання господарської діяльності НЗ інших рівнів залишилися за межами досліджень. Елементи правового статусу НЗ (у т.ч. і ВНЗ) розглянуто вибірково в контексті окремих сфер (наприклад, ВНЗ системи МВС України), форм власності (державні або приватні ВНЗ), певних напрямів діяльності (наприклад, фінансування сфери освіти). Отже, на сьогодні відсутнє комплексне дослідження правового

регулювання господарської діяльності НЗ, так само як і немає праць, які б узагальнювали досвід господарсько-правового регулювання такої діяльності у зарубіжних країнах.

Наведене вище й зумовлює актуальність і доцільність дослідження за темою дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано у розвиток Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»), затвердженої Постановою КМУ України від 3 листопада 1993 р. № 896, Національної доктрини розвитку освіти, затвердженої Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002, планів наукових досліджень МВС України за темами «Організація навчального процесу у вищих навчальних закладах МВС України, удосконалення його форм та змісту», «Проблеми навчально-методичного забезпечення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників міліції», «Упровадження інноваційних педагогічних технологій у процес підготовки майбутніх правоохоронців» (додаток 14 до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 рр., затвердженого наказом МВС України від 29 липня 2010 р. № 347), а також згідно з планом науково-дослідних робіт кафедри господарського та екологічного права Донецького юридичного інституту МВС України за темами «Розвиток господарсько-правового забезпечення сучасної економіки» (держреєстрація № 0104U006758) й «Господарсько- та адміністративно-правове регулювання відносин у сфері освіти» (держреєстрація № 0113U004006), у межах яких автором самостійно проведено дослідження регулювання господарської діяльності НЗ і сформульовано пропозиції до теорії, практики і законодавства.

Мета і завдання дослідження. *Метою дослідження є розробка науково обґрунтованої концепції удосконалення правового регулювання господарської діяльності НЗ України; виявлення причин та умов, усунення яких дасть змогу підвищити якість та ефективність такої діяльності у сфері освіти; формування теоретичних положень і висновків та пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства.*

Відповідно до цієї мети було визначено і вирішено наступні завдання:

- аналіз теоретичних основ господарської діяльності НЗ і формулювання концепції господарювання НЗ в Україні;
- надання доктринальної дефініції поняття «господарська діяльність НЗ»;
- з'ясування критеріїв оцінювання еволюції правового регулювання освітніх відносин і виокремлення основних історико-правових етапів процесу формування правового статусу суб'єктів господарювання у сфері освіти;
- класифікація НЗ і обґрунтування пропозицій щодо обрання оптимальної організаційно-правової форми НЗ різних типів;
- визначення правової природи акта про утворення НЗ, внесення пропозицій стосовно шляхів удосконалення законодавства про ліцензування НЗ та атестацію науково-педагогічних працівників;
- встановлення меж господарської компетенції НЗ у відносинах із різними суб'єктами господарського права і споживачами;

- розробка пропозицій щодо удосконалення законодавства, що характеризує майнову основу діяльності НЗ;
- з'ясування критеріїв визначення розмірів державного фінансування НЗ;
- класифікація послуг, що надаються у сфері освіти;
- надання характеристики основних видів господарської діяльності у сфері освіти;
- визначення критеріїв оцінювання ефективності господарської діяльності НЗ із виконання науково-дослідних робіт та рівня їх фінансування;
- виявлення можливостей підвищення ефективності діяльності бібліотек НЗ як окремих структурних підрозділів НЗ;
- визначення господарсько-правових засобів стимулювання НЗ і підприємств, установ, організацій, державних та місцевих органів до якісного підвищення кваліфікації працівників і службовців;
- надання характеристики дистанційній освіті як виду освітньої господарської діяльності НЗ; послуг із надання освіти дистанційно як додаткових платних освітніх послуг НЗ;
- розробка пропозицій щодо підвищення ефективності додаткової неосвітньої господарської діяльності НЗ;
- аналіз законодавства зарубіжних країн і практики його застосування, визначення у цьому контексті можливих напрямів удосконалення діяльності українських НЗ.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення господарської діяльності НЗ.

Предмет дослідження – правове регулювання господарської діяльності НЗ.

Методи дослідження. Для проведення дослідження було використано комплекс філософських та загальнонаукових методів, зокрема: історичний, діалектичний, формально-логічний, порівняльний, системно-структурний, структурно-функціональний, герменевтично-семантичний та інші.

За допомогою історичного методу висвітлено проблеми формування правового статусу суб'єктів господарювання у сфері освіти, визначено критерії розгляду історії становлення господарсько-правового статусу НЗ. Застосування діалектичного методу надало можливість внести пропозиції щодо удосконалення законодавства про ліцензування НЗ та атестацію науково-педагогічних працівників, а також законодавства, що визначає майнову основу діяльності суб'єктів господарювання у сфері освіти; передбачити засоби стимулювання НЗ та підприємств, установ, організацій, державних і місцевих органів до якісного підвищення кваліфікації працівників та службовців; з'ясувати обсяг компетенції НЗ у відносинах із різними суб'єктами господарського права і споживачами, а також розробити критерії визначення розмірів державного фінансування НЗ.

Завдяки формально-логічному методу охарактеризовано основну та додаткову діяльність НЗ. Системно-структурний метод застосовано для класифікації НЗ, видів господарської діяльності у сфері освіти, наведення варіантів організаційно-правових форм для НЗ різних типів. За допомогою структурно-функціонального методу упорядковано функції органів управління НЗ, критерії ефективності виконання науково-дослідних робіт НЗ та рівня їх фінансування, досліджено можливості

підвищення якості діяльності бібліотек як структурних підрозділів НЗ. Для формулювання ключових понять роботи використано герменевтично-семантичний метод. Порівняльний метод надав можливість з'ясувати правову природу акта про утворення НЗ, дослідити процеси регулювання господарської діяльності НЗ у зарубіжних країнах, визначити норми, акти та особливості їх застосування, досвід, який може стати Україні у нагоді.

Теоретичну основу дослідження становлять праці вищезазначених авторів, а також радянських, українських та російських учених – юристів, економістів, управлінців, у числі яких: А. Г. Бобкова, Т. М. Боголіб, Є. В. Булатов, О. П. Віхров, С. Ф. Демченко, Р. А. Джабраїлов, Г. Д. Джумагельдієва, С. Е. Жилінський, О. Р. Зельдіна, В. В. Кваніна, О. А. Кратт, В. К. Мамутов, В. С. Мартем'янов, О. Ф. Мельничук, В. С. Мілаш, В. О. Огнев'юк, Н. О. Саніахметова, О. П. Подцерковний, Г. О. Пономаренко, В. М. Сирих, В. Я. Тацій, А. А. Телестакова, В. А. Устименко, О. В. Шаповалова, М. Л. Шелухін, В. С. Щербина, О. Х. Юлдашев, В. Д. Яремчук та ін.

Емпіричну основу дослідження склали НПА України та інших країн, статистичні та довідкові матеріали, законопроекти, практика діяльності НЗ, матеріали правозастосовної практики щодо правового регулювання діяльності НЗ.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена тим, що вперше в Україні здійснено комплексне дослідження правового регулювання господарської діяльності НЗ, на основі чого розроблено наукову концепцію, в межах якої обґрунтовано нові наукові положення, спрямовані на вдосконалення норм відповідного законодавства і практики його застосування. Наукова новизна результатів дослідження полягає у наступному.

Уперше:

на основі дослідження теоретичних засад господарської діяльності НЗ сформульовано концепцію, що визначає стратегію розвитку правового регулювання господарської діяльності НЗ в Україні, яка передбачає орієнтацію на власні традиції в освіті та господарюванні з урахуванням зарубіжного досвіду і міжнародних зобов'язань нашої держави, максимальне застосування загальних принципів господарювання, право обрання підприємницького або некомерційного статусу, організаційно-правової форми суб'єкта господарювання, розширення прав щодо здійснення додаткових видів діяльності, стимулювання співробітництва НЗ з іншими суб'єктами господарювання тощо;

надано доктринальну дефініцію поняття «господарська діяльність НЗ». Зокрема, господарську діяльність НЗ визначено як діяльність суб'єктів господарювання - НЗ, виконувану для задоволення потреб суб'єктів господарювання, державних органів і споживачів через послідовний, системний та цілеспрямований процес передачі змісту навчання, що визначає певний рівень або ступінь знань, умінь та навичок; не має матеріальної форми, не залежить від характеру результатів, на платній чи безоплатній основі, має цінову визначеність; а також діяльність із передачі інших прав і матеріальних цінностей, належних НЗ, виконання робіт, надання послуг на платній чи безоплатній основі, що має цінову визначеність;

виокремлено 14 основних історико-правових етапів еволюції національного законодавства, що визначає господарсько-правовий статус НЗ. На основі цього переліку окреслено перспективи розвитку законодавства, спрямованого на запровадження Болонської та інших міжнаціональних систем, а з іншого боку – законодавства, спрямованого на охорону національних досягнень і традицій;

з'ясовано, що правова природа акта про утворення НЗ є складною, організаційно-господарською;

у складі майна суб'єктів господарювання виокремлено його інноваційну складову – перспективні майнові активи. Запропоновано передбачити у Податковому кодексі України пільги платникам податків, які в якості інвестицій передаватимуть НЗ перспективні майнові активи.

Удосконалено положення про:

майнову основу діяльності НЗ – обґрунтовано необхідність захисту публічної власності, тобто приділення більше уваги підтримці НЗ, які діють на основі державного майна, через закріплення у законодавстві про освіту максимальної частки місць у недержавних НЗ кожного виду в межах певного населеного пункту України. Запропоновано поліпшити якість майна, що використовується для забезпечення побуту і відпочинку споживачів послуг НЗ;

недопущення суб'єктивізму при прийнятті рішення про надання тим або іншим суб'єктам господарювання чи споживачам додаткових платних послуг НЗ завдяки детальному обговоренню можливих рішень колегіальними органами (вченою радою, ректоратом), прийняття публічних зобов'язань, рішення про виконання яких приймається, а виконання здійснюється особами, які не є керівниками НЗ;

характеристики послуг, що надаються НЗ, – якість, конкурентоспроможність, спеціальну мету і завдання, зміст, можливість надання НЗ різних форм власності, умову надання – отримання ліцензії. Визначено, що головним критерієм віднесення діяльності НЗ до основної освітньої є сукупність дій НЗ, а не оплатність;

запровадження в Україні обов'язкових нормативних визначень істотних умов господарських та інших договорів у сфері освіти; мінімальних розмірів статутного капіталу для приватних НЗ: 1250 мінімальних зарплат – для НЗ і технікумів, 2000 – для коледжів, 4000 – інститутів, 6000 – академій, 12 000 – для консерваторій і профільних університетів, 20 000 – для класичних університетів;

класифікацію суб'єктів господарювання, які діють у сфері освіти, і видів їхньої діяльності, що належать до основної, додаткової освітньої або неосвітньої господарської діяльності.

Дістали подальшого розвитку:

положення про ліцензування НЗ – внесено пропозиції про зміну та скасування окремих із ліцензійних умов; підтримано пропозиції розробників проекту Закону України «Про вищу освіту» № 7486-1 стосовно визначення виду ВНЗ за ліцензованим набором студентів на денну форму навчання; у розвиток Проекту запропоновано додати інститут, в якому за цією формою повинно навчатися не менше 2 тисяч осіб;

запровадження доктринальної та легальної класифікацій засобів регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання та їх поділ на прямі й непрямі із зазначенням переліку останніх у новому підпункті 2¹ статті 12

ГК України; до непрямих засобів регулюючого впливу держави на господарську діяльність НЗ віднесено атестацію педагогічних працівників НЗ;

положення про державне фінансування НЗ шляхом запровадження в якості критерію визначення розмірів такого фінансування частки участі НЗ у реалізації державних програм і проектів;

пропозиції вітчизняних вчених стосовно утворення об'єднання бібліотек ВНЗ системи МВС України та у межах ВНЗ інших міністерств і центральних органів виконавчої влади, а також щодо більш ефективного використання можливостей електронного бібліотечного фонду;

система засобів стимулювання НЗ і підприємств, установ, організацій, державних та місцевих органів до якісного підвищення кваліфікації працівників і службовців – підготовлено пропозиції щодо застосування заходів господарської відповідальності до суб'єктів господарювання - роботодавців або державних органів зі сприяння зайнятості населення у разі невиконання ними соціально-комунальних зобов'язань та зобов'язань з організації підвищення кваліфікації і проходження професійної підготовки працівниками, які мають обмежену працездатність, не мають вищої освіти, займають посади у державних органах, або які перебувають на обліку у службі зайнятості; а також надання пільг суб'єктам господарювання – роботодавцям, які є учасниками довгострокових освітніх програм у рамках угод із НЗ про підвищення кваліфікації. Також запропоновано НЗ і сумлінним роботодавцям ефективніше застосовувати взаємне стимулювання;

пропозиції про підвищення ефективності здійснення НЗ: а) додаткової освітньої платної господарської діяльності через нормативне забезпечення дистанційної освіти (яку визнано формою навчання, що за якістю поступається заочній, вечірній та очній). Визначено категорії суб'єктів господарювання і споживачів, на які слід орієнтуватися при наданні освітніх послуг дистанційно; б) додаткової неосвітньої платної господарської діяльності шляхом розширення переліку видів такої діяльності, а саме: послуги з харчування, зв'язку, перевезення, забезпечення необхідними матеріалами споживачів освітніх послуг; надання в оренду приміщень під житло, магазини, книгарні, кав'ярні, аптеки, комори тощо, або іншого майна НЗ;

положення про посилення державного контролю за діяльністю НЗ релігійних організацій, а також про заходи господарської та іншої відповідальності за діяльність у сфері освіти тих релігійних НЗ, які не одержали ліцензію; запровадження державного фінансування діяльності традиційних для України релігійних НЗ за умови виконання ними завдань держави, перед якою в особі МОН України такі НЗ будуть звітувати;

пропозиції про запровадження в Україні аналогічної американській різнорівневої недержавної фінансової підтримки НЗ, які отримують у такий спосіб дійсну незалежність та університетську автономію; прямої залежності державного фінансування НЗ від якості реалізації державних програм і проектів;

положення реформи КНР, метою якої є вхід 100 національних ВНЗ до світової еліти, високий рівень фінансування тих ВНЗ, які цього досягли; утворення технопарків і реалізація програм із підвищення якості послуг НЗ (насамперед спеціалізованих ВНЗ із природничих і технічних наук) та ін.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що пропозиції стосовно правового регулювання господарської діяльності НЗ мають слугувати підставою для вдосконалення чинного законодавства. За підсумками дослідження розроблено проекти законів України «Про внесення змін і доповнень до Господарського кодексу України та Податкового кодексу України» та «Про внесення змін і доповнень до актів законодавства у сфері освіти», які може бути використано у законотворчій діяльності. Перший проект Закону було направлено до Верховної Ради України (довідка від 29 березня 2013 р. № 1011). Результати дослідження застосовано у практичній діяльності Сумського обласного управління освіти (довідка від 5 грудня 2012 р. № 12-148/3), Ради ректорів вищих навчальних закладів Донецького регіону (довідка від 4 квітня 2013 р. № 35-37/4). Положення дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі при викладанні спеціальних частин дисципліни «Господарське право» й у практичній діяльності Донецького юридичного інституту МВС України (довідка від 30 жовтня 2012 р. № 33-3/26). Для МВС України розроблено пропозиції про удосконалення пункту 3.6 «Забезпечення економічної стабільності, пошук нових ефективних шляхів господарювання, удосконалення матеріально-технічної бази, інфраструктури та фінансово-господарської діяльності» проекту Концепції розвитку Національної академії внутрішніх справ на 2013–2017 рр.

Деякі положення, висновки та пропозиції, викладені у дисертації, мають дискусійний характер і можуть становити основу для подальших наукових досліджень.

Особистий внесок здобувача. У дисертації викладено наукові результати, одержані особисто автором під час науково-дослідних робіт упродовж 2005–2013 рр. Дослідження виконано самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні положення роботи було оприлюднено й обговорено на наукових конференціях: науково-практичній конференції «Реалізація чинних Цивільного та Господарського кодексів України: проблеми та перспективи» (м. Київ, 2005 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми господарського права і методика його викладання» (м. Донецьк, 2006 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток підприємництва в Україні: економіко-правове забезпечення» (м. Львів, 2007 р.); Всеукраїнських науково-практичних конференціях «Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку економіки України» (м. Донецьк, 2008 р.; 2010 р.; 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Законодательное обеспечение экономической политики государства и юридическое образование» (Донецьк – Святогірськ, 2009 р.); I Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції, присвяченій 90-річчю СНУ ім. В. Даля (м. Луганськ, 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин в Україні» (м. Хмельницький, 2010 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми правової системи України» (м. Київ, 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Наука и ее роль в современном мире» (м. Караганди, Республіка Казахстан, 2011 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми запобігання та протидії корупції і охорони права власності» (м. Одеса, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми запобігання та протидії корупції і охорони права власності» (м. Херсон,

2011 р.); Звітній науково-практичній конференції юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Нове міжнародне та національне законодавство – нові завдання юридичної науки» (м. Київ, 2012 р.); Науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих науковців» (м. Тернопіль, 2012 р.); Наукових читаннях, присвячених пам'яті В. М. Корецького (м. Київ, 2012 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави» (м. Київ, 2012 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Новітні наукові дослідження держави і права» (м. Миколаїв, 2012 р.); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького складу «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин» (м. Хмельницький, 2013 р.) та ін.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження опубліковано у трьох монографіях загальним обсягом 70,84 д.а., 35 основних наукових працях у фахових виданнях (у т.ч. у 6 зарубіжних) обсягом 23,38 д.а. Результати дослідження висвітлено також у 32 додаткових друкованих працях загальним обсягом 6,05 д.а., представлених тезами доповідей на конференціях і підрозділами навчальних посібників, які належать автору особисто.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 640 найменувань і 7 додатків. Повний обсяг основного змісту дисертації становить 399 сторінок комп'ютерного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділ 1 «Загальнотеоретичні основи формування законодавства про господарську діяльність навчальних закладів» містить чотири підрозділи, присвячені дослідженню теоретичної основи, базових понять, через які розкрито зміст роботи, еволюції відносин із регулювання діяльності НЗ, характеристики законодавства, яким регламентовано діяльність НЗ.

У **підрозділі 1.1 «Теоретична основа господарської діяльності навчальних закладів»** проаналізовано думки провідних вчених-господарників щодо змісту поняття господарської діяльності, суб'єктного складу (учасників) цієї діяльності, прибутковості окремих суб'єктів господарювання. Зроблено висновки, що ВНЗ є некомерційними суб'єктами господарювання, основним видом діяльності яких є надання на платній чи безоплатній основі освітніх послуг; а також інша господарська діяльність – передача майна і майнових прав, виконання робіт на замовлення суб'єктів господарювання та державних органів тощо. Споживачами освітніх послуг НЗ можуть бути держава, суб'єкти господарювання і громадяни. При цьому відносини між НЗ і споживачами мають значення для науки господарського права й розглядаються у роботі з точки зору виконання обов'язку НЗ надати якісні освітні послуги таким споживачам.

Визначено коло некомерційних суб'єктів господарювання, які мають право для забезпечення основної діяльності надавати платні послуги або отримувати

прибуток. Проведено порівняльний аналіз статусу різних комерційних і некомерційних суб'єктів господарювання, запропоновано надати недержавним ВНЗ право обирати комерційний чи некомерційний статус. За результатами дослідження теоретичної основи господарської діяльності НЗ сформульовано концепцію, що визначає стратегію розвитку правового регулювання господарської діяльності НЗ в Україні, яка передбачає орієнтацію на власні традиції в освіті та господарюванні з урахуванням зарубіжного досвіду і міжнародних зобов'язань нашої держави, максимальне застосування загальних принципів господарювання, право обрання підприємницького або некомерційного статусу, організаційно-правової форми суб'єкта господарювання, розширення прав щодо здійснення додаткових видів діяльності, стимулювання співробітництва НЗ із іншими суб'єктами господарювання тощо.

У *підрозділі 1.2 «Поняття господарської діяльності навчальних закладів»* за допомогою герменевтично-семантичного методу з'ясовано значення основних категорій дисертації та надано їхню характеристику. Так, господарська діяльність НЗ, як і освітня, пов'язана із наданням послуг. Освітня послуга НЗ виступає предметом господарсько-правового регулювання. Для порівняння послуги з товаром та роботою проведено компаративний аналіз договорів підяду, купівлі-продажу, поставки, наведено правові ознаки послуги.

Проведено класифікацію (поділ) послуг НЗ на освітні й інші. Завданням господарсько-правового регулювання є гарантування їхньої якості. Аргументовано, що інші послуги надаються для забезпечення діяльності НЗ. На підставі проведеного аналізу сформульовано дефініцію «освітня послуга», що послужило основою для визначення поняття «господарська діяльність НЗ».

У *підрозділі 1.3 «Еволюція правового статусу навчальних закладів»* наведено критерії розгляду такої еволюції: територіальний, релігійний (церковний), національний, спеціалізований (професійний), гендерний. За допомогою послідовного застосування цих критеріїв виокремлено 14 основних історико-правових етапів процесу формування правового статусу суб'єктів господарювання у сфері освіти: I етап (від появи перших НЗ при церквах і монастирях за часів князів Київської Русі до XIV–XV ст.ст.); II етап (від початку до розквіту козацької епохи); III етап (XVII–XVIII ст.ст.); IV етап (протягом XVIII ст.); V етап (перша половина XIX ст.); VI етап (друга половина XIX ст.); VII етап (від початку XX ст. до 1917 р.); VIII етап (часи УНР та гетьманщини П. П. Скоропадського); IX етап (від 1920 р. до початку Другої світової війни); X етап (від початку Другої світової війни до початку Великої вітчизняної війни); XI етап (у часи Великої вітчизняної війни); XII етап (з кінця Великої вітчизняної війни до отримання Україною незалежності); XIII етап (1990-ті рр.); XIV етап (з рубежу 1999–2000 рр. дотепер). Констатовано, що правовому статусу НЗ у різні часи були притаманні свої особливості. Аналіз попередніх історико-правових етапів дав змогу визначити перспективи розвитку законодавства про НЗ і практики його застосування: підвищення питомої ваги видів освітньої діяльності, уніфікованих у межах більшості країн світу і спрямованих на надання загальних стереотипних знань; утворення НЗ, що передаватимуть знання та досвід окремих країн; розвиток законодавства, орієнтованого на запровадження Болонської системи навчання та інших міжнаціональних систем, що виникатимуть у

майбутньому, та законодавства, спрямованого на охорону національних надбань у сфері освіти. Автор зазначає, що Україні слід більше уваги приділяти власним традиціям в освіті та господарюванні, обережніше ставитися до втілення побажань інших країн та міжнародних організацій.

У *підрозділі 1.4 «Загальноправова основа господарської діяльності навчальних закладів»* названо головні НПА, що регламентують правовий режим господарської діяльності у сфері освіти та правовий статус НЗ. Положення Конституції України визначають основні засади, загальний Закон України «Про освіту», спеціальні закони, що стосуються НЗ різного рівня, а також спеціальні підзаконні акти більш детально регулюють досліджувані відносини. З'ясовано, що особливістю законодавства про освіту є його часта змінюваність через постійні реформування та намагання приєднатися до європейського освітнього простору. Останнє слід робити поступово, не руйнуючи усталених вітчизняних традицій. З метою забезпечення належного упорядкування таких відносин вбачається за доцільне доповнити окремою главою або новими нормами ГК України.

Розділ 2 «Правовий статус навчальних закладів» складається із п'яти підрозділів, у яких визначено види НЗ та обсяги їх компетенції, порядок обрання організаційно-правової форми, утворення і легітимації НЗ, господарську компетенцію НЗ, відповідальність, фінансову та майнову основи господарювання НЗ, види та компетенцію їх органів управління.

У *підрозділі 2.1 «Класифікація навчальних закладів»* наведено перелік елементів правового статусу відповідних суб'єктів, за якими подано їх характеристику. Визначено коло НЗ та здійснено класифікацію таких закладів в Україні за різними критеріями; розглянуто пропозиції вчених і практиків щодо поліпшення правового регулювання і діяльності НЗ різних видів, зокрема підвищення якості й популяризації технічної освіти, діяльності оптимальної кількості ВНЗ, утворення об'єднаних регіональних НЗ, орієнтації на вітчизняних суб'єктів господарювання і споживачів послуг, а також споживачів із країн СНД, Африки, Близького Сходу, Індії, КНР.

У *підрозділі 2.2 «Легітимація господарської діяльності навчальних закладів»* формами легітимації визнано обрання майбутнім НЗ організаційно-правової форми, додержання порядку утворення та спеціальних процедур (акредитації), отримання спеціальних дозволів (ліцензій).

Як оптимальну організаційно-правову форму за необхідності реформування й укрупнення невеликих, переважно приватних, НЗ і ВНЗ суб'єктам господарювання у сфері освіти рекомендовано застосовувати ТОВ, АТ або об'єднання підприємств. Зроблено висновок, що завдяки утворенню асоційованих підприємств або об'єднань підприємств за участю НЗ власники майна останніх за рахунок перехресного володіння різними пакетами акцій (частками у майні) можуть захистити свої приватні інтереси.

Одним із етапів порядку утворення ВНЗ є прийняття відповідного рішення компетентними державними органами, адміністраціями, комітетами або засновниками. При цьому такий порядок передбачає проходження зайвих процедур узгодження з різними органами.

Акт про утворення НЗ має складну організаційно-господарську природу. Таку саму природу мають інститути державної реєстрації суб'єктів господарювання,

неплатоспроможності та банкрутства (зокрема і НЗ). Акт про утворення НЗ видається публічним державним органом, а самі НЗ є суб'єктами господарювання, контрагентами яких є державні органи, підприємства, установи, організації. Отже, у цьому разі можна говорити про державно-приватне партнерство.

У зв'язку з надмірною кількістю в Україні ВНЗ (особливо гуманітарної спрямованості) варто підтримати думку про необхідність зменшення кількості ВНЗ через застосування процедур ліцензування й акредитації. Проте сама процедура ліцензування НЗ потребує удосконалення. Слушними, на думку автора, є пропозиції вітчизняних науковців щодо змін у складі органів ліцензування, скасування окремих ліцензійних умов ВНЗ: показника кількості місць у читальних залах ВНЗ та кількості книг із розрахунку на одного студента. Водночас автор не згоден із пропозиціями вчених щодо відмови від ліцензування доуніверситетської освіти та скасування ліцензійних обсягів для НЗ. Констатується, що в інакшому випадку провідні НЗ наберуть на навчання зайву кількість споживачів за рахунок інших НЗ. Зрештою, другі змушені будуть припинити свою діяльність, а перші не зможуть надати якісні послуги.

Підтримано пропозицію розробників проекту нової редакції Закону України «Про вищу освіту» стосовно встановлення мінімальних обсягів набору студентів для класичного і профільного університетів, академії та коледжу. Так, за змістом законопроекту передбачається залишити організаційну форму інституту, при цьому мінімальна кількість студентів, що навчаються у ньому за денною формою, повинна становити не менше 2 тисяч осіб.

Розглянуто основні засоби легітимації НЗ: акредитацію напряму, спеціальності та НЗ, а також атестацію загальноосвітніх, дошкільних, позашкільних НЗ, атестацію педагогічних і науково-педагогічних працівників. Останню запропоновано вважати непрямим засобом регулюючого впливу держави на діяльність НЗ та навести перелік таких засобів у новому підпункті 2¹ статті 12 ГК України. Непрямим цей засіб є через опосередкований вплив на діяльність НЗ, відбракування НЗ непотрібних працівників, не спроможних брати участь у наданні високоякісних послуг НЗ.

У *підрозділі 2.3 «Майнова та фінансова основи господарювання навчальних закладів»* доведено, що НЗ можуть діяти на основі державної, комунальної, колективної та приватної власності. Користування майном може відбуватися в різних правових режимах, у т.ч. на основі договорів оренди, лізингу, концесії. ВНЗ майно може належати на праві власності або оперативного управління, і не може – на праві господарського відання. Власники майна або держава здійснюють фінансування НЗ та забезпечують їх необхідним майном. Інші суб'єкти, у т.ч. й іноземні, можуть передавати НЗ різне майно, серед якого невелика частка має інноваційний характер. Запропоновано вважати таке майно перспективними майновими активами НЗ, а для суб'єктів господарювання, які їх надають, – передбачити податкові пільги після внесення відповідних доповнень до Податкового кодексу України.

Зазначено, що для ефективного конкурування (хоча б на внутрішньому ринку) з НЗ економічно розвинених країн слід підвищувати вартість та якість майна вітчизняних НЗ. Необхідно мати не лише майно навчального призначення, але й таке, що використовується для належної організації побуту та відпочинку споживачів послуг НЗ, а забезпечення НЗ різним майном повинно стимулюватися законодавством.

Автор зауважує, що фінансова основа діяльності більшості НЗ України на сьогодні є досить слабкою, і це призводить до закриття довузівських НЗ, програшів вітчизняними ВНЗ конкурсу на «VIP-студентів» зарубіжним, зривами наборів значною кількістю ВНЗ. Серед можливих шляхів подолання такої ситуації визначено необхідність розробки та прийняття законодавства, спрямованого на інтенсивне використання різних джерел фінансування. А самоусунення держави від фінансування НЗ на користь інвесторів може призвести до втрати ініціативи у підготовці вітчизняних спеціалістів. Україна має брати активну участь у фінансуванні діяльності НЗ, більш ефективно стимулювати підготовку фахівців із дефіцитних спеціальностей для потреб держави; проводити конкурси серед НЗ різного рівня з такої підготовки. За критерій визначення розмірів державного фінансування НЗ запропоновано обрати частку участі НЗ у реалізації державних програм і проектів. Позитивним, на думку автора, тут може бути утворення технополісів за участі та підтримки НЗ.

У *підрозділі 2.4 «Господарська компетенція навчальних закладів»* обґрунтовано, що особливістю компетенції НЗ є одночасне застосування двох підходів: «дозволено усе, що не заборонено законом» – заклади можуть обирати вид діяльності, визначати перелік основних і додаткових її видів, контрагентів і споживачів (якщо не йдеться про публічний договір) та ін.; та «дозволено лише те, що прямо дозволено законом» – заклади мають певну сукупність визначених законом зобов'язань. З'ясовано, що обсяг компетенції НЗ визначають суб'єктний та договірний фактори, перший з яких поділяє компетенцію НЗ у відносинах з іншими суб'єктами господарювання, державними органами та споживачами. Другий розмежовує компетенцію на ту, що виникає з договору, і таку, якою наділяє закон.

У відносинах з іншими суб'єктами господарювання – споживачами, контрагентами обсяг компетенції приблизно однаковий; у відносинах з органами господарського керівництва він менший за обсяг компетенції цих органів стосовно НЗ; у відносинах зі споживачами-громадянами обсяг компетенції НЗ перевищує обсяг компетенції споживачів. Компетенція різних учасників відносин за участю НЗ виникає або змінюється одночасно із договірними зобов'язаннями і не залежить від досягнення чи недосягнення результату діяльності.

Зроблено висновок, що у відносинах з органами господарського керівництва компетенція НЗ визначається законодавством. У випадку підпорядкування НЗ державним органам обсяг їхньої компетенції встановлюється цими органами.

У *підрозділі 2.5 «Управління господарською діяльністю навчальних закладів»* визначено структуру органів управління НЗ різного рівня, їх загальну компетенцію та співвідношення між собою. Визнано нагальною необхідність надання більшої автономії ВНЗ, оскільки рівень автономії таких закладів в Україні значно нижчий порівняно з ВНЗ розвинених країн.

Автор констатує, що нинішня структура управління у НЗ та перелік функцій різних органів потребують змін. Обґрунтовано необхідність перерозподілу повноважень керівника, керівників структурних підрозділів із різних напрямів роботи НЗ. Визначено пріоритетні напрями, що дадуть змогу підвищити якість управління НЗ і послуг, які ними надаються.

Наголошено на потребі пошуку шляхів поєднання директивного та підприємницького управління НЗ, а також зазначено про доцільність виходу за межі

застосування 2–3 усталених методів управління НЗ. Визнано необхідність розрізняти нормотворчі та організаційні повноваження керівника НЗ; а також розмежовувати компетенцію з управління НЗ взагалі, науковим (у ВНЗ) і навчальним напрямками.

Розділ 3 «Правова регламентація видів господарської діяльності навчальних закладів» містить три підрозділи, присвячених дослідженню загальноправових ознак діяльності НЗ, правовій характеристиці видів основної і додаткової діяльності НЗ, а також видів іншої неосвітньої господарської діяльності.

У *підрозділі 3.1 «Загальноправові ознаки діяльності навчальних закладів та правова регламентація основної освітньої діяльності»* визначено місце освітніх послуг в усій сукупності послуг. Наведено класифікацію діяльності НЗ за ознакою сукупності дій: основна освітня діяльність – діяльність НЗ із безпосередньої передачі знань, вмінь і навичок; додаткова освітня діяльність НЗ – діяльність із передачі знань, вмінь і навичок, однак в інший спосіб, відмінний від простого класичного; інша діяльність, яка здійснюється НЗ та не є освітньою, – діяльність, що непрямо пов'язана з освітньою і забезпечує можливість здійснення освітньої діяльності та/або залучення додаткових коштів до бюджету НЗ.

Основними ознаками послуг НЗ визнано: якість послуг, що полягає у можливості задовольняти потреби споживача і суспільства; ефективність, яка залежить від надавача і від споживача; відсутність гарантій певного позитивного результату освітньої діяльності, оскільки у послугах «продається» (надається) не сам результат, а дії, що призвели до нього (зумовили результат); конкурентоспроможність, яка залежить від інших ознак.

Зроблено висновок про найбільшу питому вагу публічних інтересів у сфері освіти саме в частині здійснення основної освітньої діяльності.

У *підрозділі 3.2 «Правова регламентація додаткової освітньої діяльності окремих підрозділів навчального закладу»* зазначається про можливість НЗ здійснювати значну кількість видів додаткової освітньої діяльності, переважна більшість яких є платними. Розглянуто питання недопущення суб'єктивізму при прийнятті рішень про надання додаткових платних послуг тим чи іншим суб'єктам господарювання або споживачам НЗ, підпорядкованим МОН України та іншим центральним органам виконавчої влади. Наведено приклади видів додаткової освітньої діяльності залежно від суб'єктного складу та характеру діяльності.

У *параграфі 3.2.1 «Правова регламентація діяльності бібліотек як окремих підрозділів навчального закладу»* йдеться про те, що діяльність бібліотек може здійснюватися НЗ безоплатно або на платній основі (як правило, для сторонніх споживачів на основі договорів). Надання бібліотеками платних послуг є додатковою освітньою діяльністю, яка має сприяти одночасному досягненню публічних і приватних інтересів – забезпеченню навчального процесу в НЗ та отриманню для них додаткових грошових коштів. Якість бібліотечного фонду поряд з іншими факторами напряду впливає на обрання потенційними споживачами саме цього НЗ. Поліпшити якість бібліотечного фонду на прикладі бібліотек ВНЗ системи МВС України запропоновано за рахунок використання можливостей синергічного об'єднання фондів кількох НЗ, більш ефективного застосування можливостей електронного бібліотечного фонду. Констатовано, що у разі об'єднання бібліотек ВНЗ за іншими галузевими чи територіальними ознаками матиме місце прецедент

утворення об'єднання не підприємств, а відокремлених підрозділів суб'єктів господарювання. Крім того, на думку автора, ліцензійна вимога щодо комплектування бібліотек паперовими носіями має бути змінена.

У **параграфі 3.2.2** «Правова регламентація діяльності підрозділів навчальних закладів з підвищення кваліфікації та надання освіти дистанційно» наголошено на економічній доцільності здійснення НЗ такої діяльності, що має високий рівень публічності, оскільки зрештою позитивно впливає на показники роботи суб'єктів господарювання та державних органів. Вона може здійснюватися НЗ за додаткову плату з боку суб'єктів господарювання – замовників. При цьому останні повинні бути зацікавлені у високій якості такої діяльності. Рекомендовано законодавчо зобов'язати роботодавців регулярно забезпечувати навчання на курсах підвищення кваліфікації тих працівників, які: мають обмежену працездатність (соціально-комунальні зобов'язання); не мають вищої освіти; займають посади у державних органах; перебувають на обліку у службі зайнятості. Для забезпечення цього визнано за доцільне використовувати засоби негативного або позитивного стимулювання. Водночас НЗ і сумлінним роботодавцям запропоновано ефективніше застосовувати взаємне стимулювання.

Дистанційну освіту (що є, фактично, додатковою платною освітньою послугою) з певними застереженнями визнано формою навчання; визначено головну її позитивну рису – високу економічність, а також окремі недоліки. Підсумовано, що нішею ринку для дистанційної освіти має стати надання її на основі контрактів з іноземними країнами і суб'єктами господарювання споживачам – мешканцям інших країн, і як виняток – українським споживачам з регіонів, віддалених від НЗ, за спеціальностями, що не потребують засвоєння складних практичних навичок, із обов'язковим зазначенням у дипломах про освіту інформації про отримання знань дистанційно.

У **параграфі 3.2.3** «Правова регламентація діяльності юридичних клінік та відокремлених підрозділів навчальних закладів з надання консультативних послуг» акцентовано, що найчастіше медичні та юридичні НЗ можуть утворювати юридичні та інші клініки, головним завданням яких є платне або безоплатне консультування споживачів із правових та інших питань. У роботі юридичної клініки основною є правозахисна і просвітницька діяльність. Діяльність юридичних клінік є освітньою, а споживачами їхніх послуг можуть бути і суб'єкти господарювання, і громадяни. У параграфі проаналізовано різні погляди на організаційно-правову форму, в якій має діяти юридична клініка. На основі такого аналізу визначено, що чинна форма – внутрішньоструктурного підрозділу НЗ без статусу юридичної особи – є оптимальною. Запропоновано відновити статус суб'єкта господарювання для відокремлених підрозділів НЗ та інших господарських організацій і піддано критиці виключення з ГК України пункту 3 частини другої статті 55 та статті 138.

У **підрозділі 3.3** «Правова регламентація неосвітньої господарської діяльності навчальних закладів» автор стверджує, що НЗ, керуючись принципом «дозволено усе, що не заборонено законодавством», можуть здійснювати необмежену кількість різних видів діяльності, дозволених суб'єктам господарювання взагалі. Значну увагу приділено оплатному виконанню науково-дослідних робіт і визначенню критеріїв їх ефективності: науковій значущості, економічній рентабельності, соціальній корисності. Обґрунтовано доцільність утворення технологічних парків, до складу яких увійдуть

ВНЗ. Доведено, що підвищити ефективність співпраці держави, бізнесу та НЗ можна за рахунок більш інтенсивного залучення останніх до програм інноваційного розвитку економіки як виконавців.

Крім освітньої, НЗ, керуючись принципом «дозволено усе, що не заборонено законом», можуть здійснювати різноманітну неосвітню діяльність. Наприклад, тимчасове забезпечення житлом (поселення у гуртожиток), надання послуг з харчування, охорони здоров'я, користування стоянками, побутових послуг тощо; а також господарську діяльність з передачі в оренду майна НЗ, яке тимчасово не використовується у навчальному процесі та для господарських потреб. Законодавство не забороняє НЗ власними силами виготовляти інструмент, інвентар, програми і технології, певні товари тощо, так само не забороняється і реалізовувати продукцію, виготовлену працівниками або учнями НЗ, у т.ч. за контрактами. Діяльність такого роду традиційно є одним із джерел фінансової підтримки шкіл і НЗ системи професійно-технічної освіти.

Розділ 4 «Правове регулювання господарської діяльності навчальних закладів законодавством інших країн» містить п'ять підрозділів, які присвячено дослідженню регулювання господарської діяльності НЗ країн ЄС та інших країн центральної Європи, країн СНД, США, країн Азії, а також удосконаленню вітчизняного законодавства.

У *підрозділі 4.1 «Правове регулювання господарської діяльності навчальних закладів законодавством країн ЄС та інших країн центральної Європи»* визначено особливості відповідного правового регулювання: розподіл споживачів за критеріями підготовленості та фінансової спроможності ще у середніх НЗ, і так само розподіл ВНЗ на основі рейтингів, що підсилює розшарування НЗ провідних країн та НЗ інших країн. Із метою захисту інтересів вітчизняних НЗ на різних ринках освітніх послуг наголошено на необхідності проведення моніторингу забезпечення роботою випускників, укладання договорів із підприємствами і державними органами про працевлаштування випускників, проведення рекламної політики, спрямованої на інформування громадськості про НЗ, характеристику спеціальностей, якість навчальної і майнової бази, досягнення НЗ тощо, для чого пропонується створювати відділи маркетингу, укомплектовані професійними співробітниками.

Автор зауважує, що у європейських країнах особливими суб'єктами сфери освіти є релігійні організації, які надають освітні послуги через призму релігійних знань. Держава фінансує діяльність таких організацій за умови, що вони належать до визнаних світових релігій і виконують державні завдання або реалізують державні програми.

У *підрозділі 4.2 «Правове регулювання господарської діяльності навчальних закладів законодавством країн СНД»* зазначено, що на відміну від України, в країнах СНД відсутні господарські кодекси, натомість у деяких (наприклад, у Республіці Білорусь) діють освітні кодекси. Визнано позитивним досвід Російської Федерації (РФ) щодо закріплення у законодавстві положень про форми навчання, правові режими майна НЗ, у практиці та підзаконних НПА – положень про співпрацю НЗ із роботодавцями, державними органами і територіальними громадами. Заслуговує на увагу норма Закону Республіки Казахстан «Про вищу

освіту», що передбачає можливість отримання доходів, які належать ВНЗ на праві господарського відання. Ця норма свідчить про комерційний характер діяльності ВНЗ Казахстану, і такий досвід може бути запозичено і для України. У Республіці Узбекистан діяльність у сфері освіти врегульовано загальним законом та значною кількістю підзаконних НПА, а дещо меншу, ніж в Україні, кількість населення обслуговують 65 ВНЗ; на фінансування сфери освіти припадає понад 10 % ВВП країни. У Республіці Білорусь Закон «Про освіту» містить главу «Підвищення кваліфікації і перепідготовка кадрів», Закон «Про професійно-технічну освіту» – статтю «Договори про підготовку робочих (службовців)», якою визначено істотні умови договорів про підготовку робочих (службовців) між державним ПТУ та організацією – замовником кадрів за рахунок коштів державного (місцевого) бюджету або за рахунок власних коштів.

У *підрозділі 4.3 «Правове регулювання господарської діяльності навчальних закладів законодавством США»* йдеться про те, що на рівні країни норми, якими регулюється діяльність НЗ, зібрано у Зводі законів США, Положенні про Міністерство, а також у підзаконних НПА, які воно видає і які систематизуються у титулі 34 Кодексу федеральних НПА та Федеральному реєстрі. На рівні штатів діють освітні кодекси, що визначають компетенцію спеціальних рад з освіти штатів. Для сфери освіти у США характерним є постійне фінансове регулювання шляхом прийняття вузькоспеціальних законів. Впливові ВНЗ часто відмовляються від державного фінансування через побоювання втратити університетську автономію, рівень якої дуже високий. Законодавство США орієнтовано на максимальну підтримку додаткового фінансування НЗ – асоціаціями випускників, на основі грантів, позик, ваучерів тощо.

Як приклад для України зазначено про дієвість державно-приватного партнерства у США, в якому структурний підрозділ НЗ (кафедра) і комерційне підприємство реалізують спільний проект, що фінансує комерційне підприємство в обмін на якісну підготовку для своїх потреб майбутніх працівників, підвищення кваліфікації працюючих, виконання НЗ наукових досліджень на замовлення, отримання консультацій тощо.

У *підрозділі 4.4 «Правове регулювання господарської діяльності навчальних закладів законодавством країн Азії»* проведено аналіз правового регулювання діяльності НЗ Японії, КНР, Південної Кореї та Сінгапуру, законодавство яких спрямоване на підтримку і розвиток потужних освітньо-наукових комплексів. У перерахунку на однакову кількість населення у зазначених країнах набагато менше ВНЗ, ніж в Україні, однак переважна більшість таких закладів мають масштабну матеріальну базу і надають високоякісні послуги, у цих ВНЗ навчається значна кількість студентів. Констатовано, що для НЗ країн Азії характерними є такі особливості: інтенсивність освіти, високий рівень комп'ютеризації, розвиток дистанційного навчання, орієнтація на технічну та природничу освіту, високий статус працівників освіти у суспільстві, наявність широкої та розгалуженої мережі НЗ, які надають платні послуги з підвищення кваліфікації, вступу до НЗ вищого рівня та поглиблення знань, отриманих у цих закладах.

У *підрозділі 4.5 «Напрями удосконалення українського законодавства про господарську діяльність навчальних закладів за рахунок використання прогресивного зарубіжного досвіду»* систематизовано найбільш ефективні, на думку автора, прийоми

правового регулювання діяльності НЗ, якими запропоновано скористатися для вдосконалення відповідного українського законодавства. Серед іншого рекомендовано: 1) законодавчо закріпити взяття взаємної відповідальності за підготовку якісних фахівців державою, територіальними громадами, роботодавцями та НЗ, стимулювання участі роботодавців у фінансуванні та участі у навчальному процесі; 2) залишити можливість існування в Україні інститутів як видів ВНЗ, наявних ОКР, наукових ступенів; 3) визначити у відповідних законах України про освіту, якими регламентовано правовий статус НЗ різного рівня, правовий режим належного їм майна; 4) окремо передбачити у законодавстві про ліцензування обов'язковість ліцензування діяльності релігійних НЗ, міжнародних та іноземних організацій і підвищити санкції за відсутність у таких організацій ліцензій на надання освітніх послуг; 5) у довгостроковій перспективі кодифікувати освітнє законодавство, наслідуючи приклад Республіки Білорусь, із використанням положень Модельного освітнього кодексу для держав – учасниць СНД, а на сьогодні – внести відповідні доповнення до ГК України та інших чинних кодексів; 6) встановити для недержавних НЗ розміри мінімального статутного капіталу за критеріями виду НЗ, переліку спеціальностей (для НЗ, що готують фахівців зі спеціальностей, для оволодіння якими потрібна більша кількість комп'ютерів, приладів, матеріалів, електроенергії, паливно-мастильних матеріалів тощо, сума статутного капіталу повинна бути більшою) та кількості учнів, студентів, аспірантів; 7) передбачити державну підтримку для українських ВНЗ, які за підсумками щорічних рейтингів і досліджень увійдуть до 1000 найкращих ВНЗ світу та ін.

На прикладі європейських країн підтверджено висновок про хибність виключення українським законодавцем відокремлених підрозділів із числа суб'єктів господарювання: в окремих європейських країнах факультети ВНЗ мають автономію й одночасно з університетом наділені статусом юридичної особи.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і запропоновано механізм вирішення завдання, що полягає в удосконаленні правового регулювання господарської діяльності НЗ, відповідного законодавства та практики його застосування. Для вирішення цього завдання крізь призму господарсько-правової науки сформульовано такі основні теоретичні та практичні висновки:

– у розвиток двох перших принципів господарювання, визначених статтею 6 ГК України, запропоновано надати недержавним ВНЗ можливість обирати статус підприємницької або некомерційної організації;

– сформульовано концепцію, що визначає стратегію розвитку правового регулювання господарської діяльності НЗ в Україні, яка передбачає орієнтацію на власні традиції в освіті та господарюванні з урахуванням зарубіжного досвіду і міжнародних зобов'язань нашої держави, максимальне застосування загальних принципів господарювання, право вибору підприємницького або некомерційного статусу, організаційно-правової форми суб'єкта господарювання, розширення прав щодо здійснення додаткових видів діяльності, стимулювання співробітництва НЗ з іншими суб'єктами господарювання тощо;

– надано доктринальну дефініцію поняття «господарська діяльність НЗ». Господарську діяльність НЗ визначено як діяльність суб'єктів господарювання – НЗ, виконувану для задоволення потреб суб'єктів господарювання, державних органів і споживачів через послідовний, системний та цілеспрямований процес передачі змісту навчання, що визначає певний рівень або ступінь знань, умінь та навичок; не має матеріальної форми, не залежить від характеру результатів, на платній чи безоплатній основі, має цінову визначеність; а також діяльність із передачі інших прав і матеріальних цінностей, належних НЗ, виконання робіт, надання послуг на платній чи безоплатній основі, що має цінову визначеність;

– з'ясовано критерії оцінювання еволюції правового регулювання освітніх відносин – територіальний; релігійний (церковний); національний; спеціалізований (професійний); гендерний, на підставі яких виокремлено та охарактеризовано 14 основних історико-правових етапів процесу формування правового статусу суб'єктів господарювання у сфері освіти: на I етапі (від появи перших НЗ при церквах і монастирях за часів князів Київської Русі до XIV–XV ст.) НЗ визначали правила поведінки у суспільстві та напрями розвитку держави; залежали від можновладних світських і впливових церковних осіб. На II етапі (від початку до розквіту козацької епохи) утворювалися і діяли НЗ середнього типу – братські школи та бурси, які залежали від фінансової підтримки меценатів; проте діяли на власний розсуд. На III етапі (XVII–XVIII ст.ст.) з'явилися ВНЗ університетського типу, які мали визначену структуру та компетенцію управлінських органів, можливість самостійно користуватися грошовими коштами і майном, вступати у договірні правовідносини. На IV етапі (протягом XVIII ст.) характерною для Західної України була поява німецьких та угорських ВНЗ; на землях Російської імперії наприкінці XVIII ст. виникли спеціалізовані ВНЗ. На V етапі (перша половина XIX ст.) в українських землях діяли ВНЗ сучасного типу, чий правовий статус визначався найвищою державною владою; вони мали автономію від держави; їх органи поділялися за функціональною ознакою; діяли як самостійні суб'єкти господарювання; мали обсяг компетенції й особливості управління, фінансування та відповідальності, аналогічні сучасним державним ВНЗ III–IV рівнів акредитації. Упродовж VI етапу (друга половина XIX ст.) університети було підпорядковано генерал-губернаторам; проведено шкільну реформу 1860–1864 рр.; з'явилися недержавні НЗ. На VII етапі (від початку XX ст. до 1917 р.) законодавство було орієнтовано на демократизацію освітньої системи, автономізацію НЗ, виникли приписи щодо обов'язковості початкової освіти; сформувався правовий статус НЗ, майже ідентичний сучасному. VIII етап (часи УНР та гетьманщини П. П. Скоропадського) ознаменувався утворенням нових НЗ; переведенням викладання на українську мову; націоналізацією НЗ. IX етап (від 1920 р. до початку Другої світової війни) на території УРСР відзначився відновленням НЗ, відкриттям у 1930-х рр. нових ВНЗ, що насамперед готували фахівців для промисловості; у Західній Україні тривала боротьба за права місцевого населення. На X етапі (від початку Другої світової до початку Великої вітчизняної війни) Західна Україна приєдналася до УРСР, було уніфіковано систему освіти на всій території України. Протягом XI етапу (у часи Великої вітчизняної війни) окупаційна влада намагалася відновити вищу освіту для своїх потреб, а середню освіту максимально спростити

до рівня початкової школи. На XII етапі (з кінця Великої вітчизняної війни до отримання Україною незалежності) було сформовано традиції радянської системи освіти. Формально ВНЗ були незалежні, проте фінансувалися і контролювалися державою. Під час XIII етапу (1990-ті рр.) відбулося формування українського законодавства; виникла велика кількість НЗ різних форм власності; НЗ отримали можливість здійснювати значну кількість видів додаткової освітньої, а також іншої діяльності. XIV етап (з рубежу 1999–2000 рр. дотепер) передбачає перехід вітчизняної сфери освіти до Болонського процесу та діяльність сучасних НЗ в умовах глобалізації;

– здійснено класифікацію НЗ: 1) за рівнем акредитації; 2) за формою власності: державної форми власності, власності АРК, комунальної, колективної, приватної форми власності, а також НЗ, що діють на основі різних форм власності (змішані); 3) за критерієм прибутковості: комерційні та некомерційні; 4) за рівнем: загальнодержавного і регіонального значення;

– надано обґрунтовані пропозиції щодо оптимальної організаційно-правової форми суб'єктів господарювання у сфері освіти: на сучасному етапі найбільш ефективними організаційно-правовими формами для НЗ є АТ, ТОВ або об'єднання підприємств. Рекомендовано власникам невеликих приватних НЗ утворювати асоційовані підприємства з перехресним володінням контрольними пакетами акцій (часток) різними з них;

– визначено правову природу акта про утворення НЗ як складну, організаційно-господарську;

– запропоновано шляхи удосконалення законодавства про ліцензування НЗ – визнано за доцільне змінити або скасувати окремі із ліцензійних умов; підтримано пропозиції розробників проекту Закону України «Про вищу освіту» № 7486-1 (законопроекту МОН України) стосовно визначення виду ВНЗ за ліцензованим набором студентів на денну форму навчання, проте рекомендовано додати ще інститут, в якому за цією формою повинно навчатися не менше 2 тисяч осіб. Атестацію педагогічних та науково-педагогічних працівників запропоновано вважати непрямим засобом регулюючого впливу держави на діяльність НЗ. Визнано за необхідне запровадити доктринальну та легальну класифікацію засобів регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання з їх поділом на прямі та непрямі. Зроблено висновок про необхідність наведення переліку непрямих засобів, що не буде вичерпним, у новому підпункті 2¹ статті 12 ГК України;

– визначено шляхи удосконалення законодавства, що характеризує майнову основу діяльності суб'єктів господарювання у сфері освіти: аргументовано необхідність захисту публічної власності, посилення НЗ, які діють на основі майна державної форми власності, через законодавче встановлення максимального відсотку місць у недержавних НЗ кожного виду у межах кожного населеного пункту України. Наголошено на потребі підвищити вартість та якість майна не лише навчального призначення, але й такого, що використовується для належної організації побуту і відпочинку студентів та інших споживачів послуг НЗ;

– у складі майна виділено його інноваційну складову – перспективні майнові активи. Запропоновано передбачити у Податковому кодексі України пільги для

суб'єктів господарювання – платників податків, які передаватимуть НЗ перспективні майнові активи;

– розроблено критерій визначення розмірів державного фінансування НЗ, яким є частка участі НЗ у реалізації державних програм і проектів;

– встановлено межі компетенції НЗ у відносинах із різними суб'єктами господарського права і споживачами. У відносинах зі споживачами обсяг такої компетенції є більшим; у відносинах із замовниками та іншими контрагентами – приблизно однаковим; у відносинах з органами господарського керівництва він менший за обсяг компетенції цих органів стосовно НЗ;

– класифіковано послуги, що надаються у сфері освіти: за характером діяльності; за строками; за суб'єктним складом; за характером вчинених дій; за рівнем освіти, що пропонується; за орієнтацією на певну спеціальність; за формою навчання; за методами навчання, що використовуються; залежно від характеру потреб, сфери, в якій відбувається їх реалізація; за суб'єктами надання та споживачами; залежно від специфіки послуги; за критерієм оплати; за напрямом надання; за об'єктом надання освітніх послуг; залежно від безпосереднього виконавця – органу чи підрозділу НЗ; за освітніми лініями; за організаційно-освітніми структурними компонентами; за основним компонентом освітнього процесу;

– надано характеристику основних видів господарської діяльності у сфері освіти. Визначено, що критерієм віднесення до цих видів є сукупність дій НЗ, а не оплатність. Характеристиками послуг НЗ є їхня якість, конкурентоспроможність; спеціальна мета і завдання; зміст; можливість надання НЗ різних форм власності; обов'язок отримання ліцензії;

– виявлено можливості підвищення ефективності діяльності бібліотек НЗ як окремих структурних підрозділів НЗ, що здійснюють додаткову освітню діяльність. Підтримано пропозиції вітчизняних вчених стосовно утворення об'єднання бібліотек ВНЗ системи МВС України, а також у межах ВНЗ інших міністерств та центральних органів виконавчої влади. Як ще один зі шляхів підвищення якості діяльності бібліотек НЗ запропоновано більш ефективно використовувати можливості електронного бібліотечного фонду;

– визначено господарсько-правові засоби стимулювання НЗ і підприємств, установ, організацій, державних і місцевих органів до якісного підвищення кваліфікації працівників та службовців. Основними із них визнано застосування заходів господарської відповідальності до суб'єктів господарювання – роботодавців або державних органів зі сприяння зайнятості населення у разі невиконання ними соціально-комунальних зобов'язань та зобов'язань з організації підвищення кваліфікації і проходження професійної підготовки працівниками, які: мають обмежену працездатність; не мають вищої освіти; займають посади у державних органах, або які перебувають на обліку у службі зайнятості; а також надання пільг суб'єктам господарювання – роботодавцям, які є учасниками довгострокових освітніх програм у рамках угод із НЗ про підвищення кваліфікації. Запропоновано НЗ і сумлінним роботодавцям ефективніше застосовувати взаємне стимулювання;

– охарактеризовано дистанційну освіту як вид освітньої господарської діяльності НЗ, а послуги з надання освіти дистанційно – як додаткові платні послуги

НЗ. Дистанційну освіту визнано формою навчання, яка за якістю послуг поступається заочній, вечірній та очній формам, а тому має надаватися як додаткові платні освітні послуги на основі договорів між НЗ і зарубіжними державами або суб'єктами господарювання, і як виняток, – вітчизняним споживачам. Із метою забезпечення якості послуг НЗ наголошено на необхідності легального визначення переліку спеціальностей, за якими не можна буде отримати освіту заочно чи дистанційно;

– визначено критерії оцінювання ефективності господарської діяльності НЗ із виконання науково-дослідних робіт та рівня їх державного фінансування. Запропоновано НЗ ефективніше користуватися правом надання додаткових платних послуг із виробництва наукового продукту (на сьогодні 19 видів), що сприятиме реалізації приватних інтересів самого НЗ і публічних інтересів у вигляді економії коштів Державного бюджету та виробництва інноваційного продукту для економіки і соціальної сфери України; а найбільш перспективним серед видів додаткової освітньої діяльності й таким, що має підтримуватися державою, визнано виготовлення у межах НЗ інноваційного продукту. Запропоновано внесення доповнень до законодавства з метою прискорення застосування механізму навчально-науково-промислової інтеграції із залученням інвестицій із практичної у навчально-наукову сферу шляхом утворення технопарків та інших об'єднань підприємств, спрямованих на розроблення і впровадження у практику інноваційного продукту;

– внесено пропозиції щодо підвищення ефективності здійснення НЗ додаткової неосвітньої господарської діяльності. Визначено право НЗ, керуючись принципом «дозволено усе, що не заборонено законом», здійснювати неосвітню господарську діяльність з поселення у гуртожитки, харчування, зв'язку, перевезення, забезпечення необхідними матеріалами споживачів освітніх послуг; надання СПД в оренду приміщень або іншого майна НЗ). Рекомендовано підвищити ефективність здійснення НЗ додаткової неосвітньої господарської діяльності, не скорочуючи водночас обсягів освітньої діяльності. Раціональним, на думку автора, буде передача в управління або оренду СПД на основі відповідних договорів майнових активів, що тимчасово не використовуються НЗ;

– зважаючи на рекомендаційний характер Болонської декларації з метою забезпечення якості освітніх послуг запропоновано, адаптуючи для України досвід європейських країн, залишити наявні у нашій державі ОКР та наукові ступені, зберегти положення про повагу відмінностей у культурі, мові, національних освітніх системах, а також сприяти розвитку автономії університетів, національної самобутності в освітній сфері;

– аналіз законодавства європейських держав надав можливість визначити і запропонувати можливі напрями розвитку українського законодавства про релігійні НЗ: надмірна свобода і безконтрольна діяльність релігійних НЗ в Україні є шкідливими; діяльність НЗ різних релігійних організацій потребує постійного державного контролю; державне фінансування діяльності релігійних НЗ можна запровадити за умови виконання ними завдань держави. Рекомендовано посилити відповідальність за діяльність у сфері освіти релігійних НЗ, які не отримали ліцензію;

– беручи до уваги аргументи українських вчених, наявність освітніх кодексів в окремих штатах США, землях ФРН, у Республіці Франція, Республіці Білорусь, існування Модельного освітнього кодексу для держав – учасниць СНД запропоновано у довгостроковій перспективі розробити відповідний кодекс в Україні, а на сучасному етапі – доповнити відповідними нормами ГК України та інші чинні кодекси;

– виявлено положення законодавства країн СНД, аналогічні яким вбачається за доцільне внести до українського законодавства, зокрема: 1) Республіки Казахстан – про співпрацю НЗ і роботодавців, ліцензування НЗ, що реалізують духовні освітні програми, а також міжнародних та іноземних НЗ; 2) Республіки Білорусь – у частині кредитування студентів, визначення особливостей укладання та істотних умов 18 господарських та інших договорів у сфері освіти та ін.; 3) Республіки Молдова – щодо визначення мінімального розміру статутного капіталу для приватних НЗ. Зазначено про необхідність поряд з іншими ліцензійними умовами передбачити мінімальний розмір статутного капіталу українських недержавних НЗ. За критерій визначення розміру, крім виду НЗ, запропоновано визнати перелік спеціальностей і кількість учнів, студентів, аспірантів та ін.;

– доведено необхідність взяття до уваги Україною положень законодавства та практики діяльності НЗ у РФ, Республіці Казахстан, США, ФРН, країн Південно-Східної Азії, запозичення досвіду з метою посилення практичної складової і підвищення ефективності взаємодії роботодавців та НЗ;

– на підставі аналізу господарської компетенції факультетів, інститутів та інших відокремлених підрозділів ВНЗ, а також позитивного зарубіжного досвіду обґрунтовано потребу повернути відокремленим підрозділам статус суб'єктів господарювання через відновлення пункту 3 частини другої статті 55, статей 132, 138 та інших норм ГК України;

– проаналізовано чинне законодавство та практику його застосування у США, Японії, КНР, Південної Кореї, Сінгапуру, запропоновано механізми управління НЗ, поліпшення фінансового забезпечення НЗ. На прикладі відносин за участю НЗ США зроблено висновок про можливість запровадження в Україні аналогічної американській різнорівневої недержавної фінансової підтримки НЗ, які через це матимуть дійсну університетську автономію;

– обґрунтовано необхідність створення в Україні великих навчальних комплексів, запозичення досвіду реформи КНР, спрямованої на вхід 100 вітчизняних ВНЗ до світової еліти, високий рівень фінансування тих закладів, які цього досягли, утворення технопарків і реалізації програм, спрямованих на поліпшення якості послуг НЗ (для України запропоновано реалізовувати програми з розвитку НЗ природничих і технічних спеціальностей);

– доведено, що невисока вартість освітніх послуг провідних ВНЗ Південної Кореї порівняно з іншими ВНЗ та навчання у них найбільш обдарованих студентів країни є запорукою формування інтелектуальної еліти нації. Раціональним буде скористатися цим досвідом в українських реаліях. У нагоді для України може стати і досвід Сінгапуру щодо прогресивної підтримки НЗ технічної освіти, незалежності та автономії шкіл; ефективної системи стимулювання викладачів; широкого застосування інформаційних технологій та інших заходів, що забезпечило місце ВНЗ цієї країни у числі елітних НЗ світу. На думку автора, внесення відповідних

змін до чинного законодавства України дасть змогу поліпшити якість діяльності НЗ у нашій державі.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Деревянко Б. В. Надання освітніх послуг: правовий статус суб'єктів : монографія / Б. В. Деревянко ; МВС України, Донецький юридичний інститут. – Донецьк : Видавничий дім «Кальміус», 2011. – 335 с.

2. Деревянко Б. В. Господарсько-правове регулювання надання послуг у сфері освіти : монографія / Б. В. Деревянко ; МВС України, Донецький юридичний інститут. – Донецьк : Видавничий дім «Кальміус», 2012. – 528 с.

3. Деревянко Б. В. Послуги у сфері освіти: правове регулювання : монографія / Б. В. Деревянко ; МВС України, Донецький юридичний інститут. – Донецьк : Видавничий дім «Кальміус», 2013. – 387 с.¹

Статті у наукових фахових виданнях України, в яких відображені основні результати дисертації:

1. Деревянко Б. В. Щодо напрямів розвитку господарсько-правового забезпечення сучасної економіки / Б. В. Деревянко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2006. – № 4 (27). – С. 221–229.

2. Деревянко Б. В. Щодо визначення напрямів розвитку сфери надання освітніх послуг / Б. В. Деревянко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2010. – № 3 (42). – С. 182–186.

3. Деревянко Б. В. Забезпечення прав власників майна приватних ВНЗ при їх реорганізації [Електронний ресурс] / Б. В. Деревянко // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 286–291. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10dbvpir.pdf>.

4. Деревянко Б. В. Виготовлення інноваційного продукту як надання додаткових послуг у сфері освіти / Б. В. Деревянко // Університетські наукові записки. – 2011. – № 2 (38). – С. 177–182.

5. Деревянко Б. В. Щодо визначення понять «надання освітніх послуг» та «надання послуг у сфері освіти» / Б. В. Деревянко // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 4 (57). – С. 92–109.

6. Деревянко Б. В. Щодо визначення шляхів оптимізації системи навчальних закладів на рівні окремих регіонів України / Б. В. Деревянко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2011. – № 6. – С. 258–266.

7. Деревянко Б. В. Історичний розвиток правового регулювання надання послуг у сфері освіти на українських землях (період Середньовіччя) / Б. В. Деревянко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2011. – № 4 (47). – С. 35–40.

¹ На монографію «Послуги у сфері освіти: правове регулювання» опубліковано позитивний відгук у журналі «Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності». – 2013. – № 1 (52). – С. 238–239.

8. Дерев'янюк Б. В. Історичний розвиток правового регулювання надання послуг у сфері освіти на українських землях у XVIII столітті [Електронний ресурс] / Б. В. Дерев'янюк // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 201–205. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11dbvzuc.pdf>.

9. Дерев'янюк Б. В. Історичний розвиток правового регулювання надання послуг у сфері освіти на українських землях з початку XIX століття до радянських часів / Б. В. Дерев'янюк // Університетські наукові записки. – 2011. – № 4 (40). – С. 5–14.

10. Дерев'янюк Б. В. Історичний розвиток правового регулювання надання послуг у сфері освіти на українських землях (у радянські та пострадянські часи) / Б. В. Дерев'янюк // Право і суспільство. – 2011. – № 6. – С. 26–34.

11. Дерев'янюк Б. В. Щодо правової природи освітніх послуг / Б. В. Дерев'янюк // Наука і правоохорона. – 2011. – № 3. – С. 176–182.

12. Дерев'янюк Б. В. Правовий статус суб'єктів господарського права, які не є навчальними закладами та надають послуги у сфері освіти / Б. В. Дерев'янюк // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 4. – С. 138–145.

13. Дерев'янюк Б. В. Щодо обрання організаційно-правової форми суб'єктами господарювання, які надають послуги у сфері освіти / Б. В. Дерев'янюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2011. – Вип. 16. – С. 138–141.

14. Дерев'янюк Б. В. Статус суб'єктів господарського права, які надають та отримують послуги у сфері освіти / Б. В. Дерев'янюк // Наука і правоохорона. – 2011. – № 4. – С. 223–227.

15. Дерев'янюк Б. В. Ліцензування як засіб регулюючого впливу держави на діяльність навчальних закладів [Електронний ресурс] / Б. В. Дерев'янюк // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 167–178. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11dbvdnz.pdf>.

16. Дерев'янюк Б. В. Атестація науково-педагогічних працівників як засіб легітимації та непрямий засіб регулюючого впливу держави на діяльність навчальних закладів / Б. В. Дерев'янюк // Економіка та право. – 2011. – № 3 (31). – С. 68–72.

17. Дерев'янюк Б. В. Порядок створення навчальних закладів та його правова природа / Б. В. Дерев'янюк // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2012. – № 1 (48). – С. 167–171.

18. Дерев'янюк Б. Визначення критеріїв класифікації навчальних закладів / Б. В. Дерев'янюк // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 2. – С. 23–26.

19. Дерев'янюк Б. В. Щодо визначення обсягів господарської компетенції навчальних закладів / Б. В. Дерев'янюк // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2012. – № 2 (49). – С. 181–188.

20. Дерев'янюк Б. В. Напрями удосконалення фінансової основи господарювання навчальних закладів / Б. В. Дерев'янюк // Економіка та право. – 2012. – № 1 (32). – С. 106–112.

21. Дерев'янюк Б. В. Щодо визначення видів послуг у сфері освіти / Б. В. Дерев'янюк // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 7 (липень). – С. 47–53.

22. Дерев'янюк Б. В. Правове регулювання надання послуг з підвищення кваліфікації та надання освіти дистанційно / Б. В. Дерев'янюк // Юридична Україна. – 2012. – № 8. – С. 83–89.

23. Дерев'янюк Б. Комерційний статус суб'єктів господарювання, що надають послуги у сфері освіти / Б. Дерев'янюк // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 8. – С. 114–118.

24. Дерев'янюк Б. В. Щодо мінімізації суб'єктивізму при наданні платних послуг приватним особам вищими навчальними закладами системи МВС / Б. В. Дерев'янюк // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2012. – № 3 (50). – С. 204–212.

25. Дерев'янюк Б. В. Правові питання підвищення ефективності використання майнової основи господарювання навчальних закладів / Б. В. Дерев'янюк // Вісник господарського судочинства. – 2012. – № 4. – С. 56–65.

26. Дерев'янюк Б. В. Обсяг повноважень навчальних закладів при припиненні відносин зі споживачами / Б. В. Дерев'янюк // Університетські наукові записки. – 2012. – № 3 (43). – С. 220–226.

27. Дерев'янюк Б. В. Питання правового регулювання діяльності закладів релігійної освіти у європейських державах / Б. В. Дерев'янюк // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 11 (листопад). – С. 24–30.

28. Дерев'янюк Б. В. Освітнє законодавство держав – учасниць СНД: можливість запозичення Україною / Б. В. Дерев'янюк // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2012. – № 4 (51). – С. 70–79.

29. Дерев'янюк Б. В. Теоретичні засади підприємницької господарської діяльності вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / Б. В. Дерев'янюк // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 249–255. – Режим доступу : <http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11dbvzuc.pdf>.

Статті у наукових періодичних юридичних виданнях інших держав, в яких відображені основні результати дисертації:

1. Дерев'янюк Б. В. Вопросы разграничения компетенции между органами управления учебного заведения / Б. В. Дерев'янюк // Общество и право. – 2012. – № 5 (42). – С. 309–315.

2. Derewianko B. Zagadnienia procesu Bolonskiego i uniwersyteckiej autonomii na przykladzie krajow Europy zachodniej i srodkowej / B. Derewianko // Nauka i Studia. (Seria prawo). – 2012. – № 21 (66). – S. 40–46.

3. Derewianko B. Japonskie doswiadczenie regulacji stosunkow w dziedzinie oswiaty w kontekscie udoskonalenia prawa ukrajskiego / B. Derewianko // Nauka i Studia. (Seria prawo). – 2012. – № 21 (66). – S. 47–54.

4. Дерев'янюк Б. В. Механізми фінансово-правового регулювання сфери освіти США. О возможности использования данного опыта в Украине / Б. В. Дерев'янюк // Закон и право. – 2013. – № 2. – С. 112–115.

5. Дерев'янюк Б. В. Возможности совершенствования законодательства Украины об образовании на примере опыта США / Б. В. Дерев'янюк // Экономика, социология и право. – 2013. – № 1. – С. 85–90.

6. Деревянко Б. В. О кодификации образовательного законодательства Украины / Б. В. Деревянко // Вестник Воронежского института МВД России. – 2013. – № 1. – С. 114–119.

Інші видання, матеріали наукових конференцій:

1. Деревянко Б. В. Щодо визначення напрямів розвитку законодавства про об'єднання підприємств в Україні / Б. В. Деревянко // Гармонизация законодательства Украины и международная интеграция: внешнеэкономический аспект : сб. науч. тр. / Ин-т экономико-правовых исследований НАН Украины ; редкол. : Мамутов В. К. (отв. ред.) [и др.]. – Донецк : Юго-Восток, Лтд, 2006. – С. 95–105.

2. Деревянко Б. В. Щодо ролі холдингів у виконанні інноваційних завдань держави / Б. В. Деревянко // Проблеми господарського права і методика його викладання : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Донецьк, 12-13 травня 2006 р.). – Донецьк : ДЮІ ЛДУВС, 2006. – С. 40–43.

3. Деревянко Б. В. Щодо регулювання діяльності об'єднань підприємств цивільним і господарським законодавством / Б. В. Деревянко // Реалізація чинних Цивільного та Господарського кодексів України: проблеми та перспективи : зб. наук. праць за матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листопада 2005 р.) / редкол. : О. Д. Крупчан (голова) та [ін.]. – К. : НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2006. – С. 233–236.

4. Деревянко Б. В. Правове стимулювання економії природних ресурсів та основних засобів навчальними закладами України / Б. В. Деревянко // Розвиток підприємництва в Україні: економіко-правове забезпечення : матеріали Міжнар. наук.-практ. (м. Львів, 13-14 грудня 2007 р.) / відп. ред. д.е.н., проф. О. Є. Кузьмін. – Львів : НВФ «Українські технології», 2007. – С. 77–80.

5. Деревянко Б. В. Питання накладення арешту на майно навчального закладу / Б. В. Деревянко // Господарсько-правове забезпечення розвитку сучасної економіки України : збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції «Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку сучасної економіки України» (м. Донецьк, 14 листопада 2008 р.) : у 3 ч. : Ч. 2. – Донецьк : Цифрова типографія, 2008. – С. 76–77.

6. Деревянко Б. В. Щодо перспектив регулювання підприємницької діяльності цивільним та господарським законодавством / Б. В. Деревянко // Законодательное обеспечение экономической политики государства и юридическое образование : матер. междунар. науч.-практ. конф. (Донецк – Святогорск, 16-17 апреля 2009 г.) / МОН Украины, Донецкий национальный университет; ред. кол. : А. Г. Бобкова и [др.]. – Донецк : Юго-Восток, 2009. – С. 77–80.

7. Деревянко Б. В. Необхідність співпраці держави і приватного капіталу в освітній галузі / Б. В. Деревянко // Правові проблеми взаємодії держави і бізнесу : матеріали I Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., присвяч. 90-річчю СНУ ім. В. Даля (м. Луганськ, 3-10 лютого 2010 р.) / за загальн. редакц. О. В. Шаповалової. – Луганськ : Вид-во СНУ, 2010. – С. 170–172.

8. Деревянко Б. В. Суб'єкти господарського права та суб'єкти господарювання у сфері надання освітніх послуг / Б. В. Деревянко // *Экономико-правовые исследования в XXI веке: практика применения Хозяйственного кодекса Украины и направления развития правового регулирования хозяйственных отношений (к 7-й годовщине принятия Хозяйственного кодекса Украины)* : матер. четвертой Межд. науч.-практ. интернет-конф. (г. Донецк, 23-30 марта 2010 г.) / науч. ред. В. К. Мамутов; НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк : Ноулидж, 2010. – С. 66–70.

9. Деревянко Б. В. Надання освітніх послуг як вид господарської діяльності / Б. В. Деревянко // *Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин в Україні* : зб. наук. праць за результатами Міжнар. науч.-практ. конф. (м. Хмельницький, 14-15 травня 2010 р.). – Хмельницький : Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2010. – С. 279–282.

10. Деревянко Б. В. Питання забезпечення економічного суверенітету вітчизняних суб'єктів господарювання у сфері надання освітніх послуг / Б. В. Деревянко // *Экономико-правовые исследования в XXI веке: правовое обеспечение экономического суверенитета Украины в условиях углубления международной интеграции* : матер. шестой Межд. науч.-практ. интернет-конф. (г. Донецк, 21-30 сентября 2010 г.) / науч. ред. В. К. Мамутов; НАН Украины, Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк : Ноулидж (донецкое отделение), 2010. – С. 83–86.

11. Деревянко Б. В. Щодо оптимальної організаційно-правової форми утворення великих навчальних комплексів / Б. В. Деревянко // *Сучасні проблеми правової системи України: збірник матеріалів II Міжнар. науч.-практич. конф. (м. Київ, 28 жовтня 2010 р.)* / Київський ун-т права НАН України; [редкол. : Шемшученко Ю. С., Бошицький Ю. Л., Чернецька О. В. та ін.]. – Випуск 2. – К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2010. – С. 256–257.

12. Деревянко Б. В. Питання забезпечення прав виконавця за договором про надання освітніх послуг / Б. В. Деревянко // *Господарсько-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку економіки України* : зб. тез Всеукр. науч.-практ. конф. «Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку економіки України» (м. Донецьк, 26 листопада 2010 р.) : у 2 ч. : Ч. 1. – Донецьк : Цифрова типографія, 2010. – С. 10–13.

13. Деревянко Б. В. Щодо вдосконалення системи навчальних закладів Донецького регіону на основі зарубіжного досвіду / Б. В. Деревянко // *Город, регион, государство : экономико-правовые проблемы хозяйствования* : материалы VIII Междунар. науч.-практ. конф. / [НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований ; редкол. : Богачев С. В. (отв. ред. и др.)]. – Донецк : Ноулидж (донецкое отделение), 2011. – С. 66–68.

14. Деревянко Б. В. Выполнение научно-исследовательских работ высшими учебными заведениями как фактор достижения частных и публичных интересов / Б. В. Деревянко // *Наука и ее роль в современном мире* : матер. Междунар. науч.-практ. конф. : Т. 1. – Караганды : Болашак-Баспа, 2011. – С. 154–157.

15. Дерев'янюк Б. В. Щодо захисту права власності при реорганізації невеликих ВНЗ / Б. В. Дерев'янюк // Актуальні проблеми запобігання та протидії корупції і охорони права власності : зб. наук. праць / за ред. В. В. Галунька. – Херсон-Тернопіль : ХЮІ ХНУВС, ПАТ «Херсонська міська друкарня», 2011. – С. 11–13.

16. Дерев'янюк Б. В. Інноваційна складова діяльності навчальних закладів / Б. В. Дерев'янюк // Актуальні проблеми права інтелектуальної власності : матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 11 червня 2011 р.) / уклад. Р. Є. Еннан, Г. О. Ульянова ; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2011. – С. 18–20.

17. Дерев'янюк Б. В. Правові питання атестації науково-педагогічних працівників / Б. В. Дерев'янюк // Господарсько-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку економіки України : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. «Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку економіки України» : Ч. 1 (м. Донецьк, 25 листопада 2011 р.) / ред. кол. М. Л. Шелухін, Б. В. Дерев'янюк, В. В. Родіна. – Донецьк : Видавничий дім «Кальміус», 2011. – С. 20–23.

18. Дерев'янюк Б. В. Щодо економії фінансових та майнових ресурсів навчальними закладами / Б. В. Дерев'янюк // Нове міжнародне та національне законодавство – нові завдання юридичної науки : Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Київ, 16-17 лютого 2012 р.) : у 3 т. : Т. 2. – К. : Центр правових наукових досліджень, 2012. – С. 16–18.

19. Дерев'янюк Б. В. Питання фінансового забезпечення навчальних закладів в Україні / Б. В. Дерев'янюк // Актуальні проблеми юридичної науки очима молодих вчених : мат. Всеукр. наук.-практ. конф. (в авторській редакції), (м. Донецьк, 24 лютого 2012 р.) : матеріали у 2 ч. – Донецьк : ПП «ВД «Кальміус», 2012. – Ч. 1. – С. 9–11.

20. Дерев'янюк Б. В. Щодо підвищення ефективності використання майна навчальних закладів / Б. В. Дерев'янюк // Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих науковців : матер. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. – Тернопіль : Юридична лінія, 2012. – С. 125–127.

21. Дерев'янюк Б. В. Наявність сучасної майнової бази як засіб конкурентного захисту вітчизняних навчальних закладів / Б. В. Дерев'янюк // Економіко-правові дослідження в ХХІ столітті: правові засоби захисту національної економіки : матер. дев'ятої Міжд. науч.-практ. інтернет-конф. (г. Донецьк, 9-16 березня 2012 г.) / науч. ред. В. К. Мамутов; НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк : Ноулідж, 2012. – С. 65–68.

22. Дерев'янюк Б. В. Питання захисту прав громадян та інтересів України у зв'язку з приходом на ринок освітніх послуг іноземних організацій / Б. В. Дерев'янюк // Наукові читання, присвячені пам'яті В. М. Корецького : зб. наук. праць / Київський ун-т права НАН України; [редкол. : Шемшученко Ю. С., Бошицький Ю. Л., Чернецька О. В. та ін.]. – К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2012. – С. 175–178.

23. Дерев'янюк Б. В. Регулювання надання послуг у сфері освіти господарсько-правовим інструментарієм / Б. В. Дерев'янюк // Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави : матер. ІІ Міжнар. наук.-

практ. конф. (м. Київ, 2012 р.) / уклад. : Б. В. Новіков, Т. О. Чепульченко, І. П. Голосніченко, В. Ю. Пряміцин. – К. : НТУУ «КПІ», 2012. – С. 277–279.

24. Деревянко Б. В. Щодо компетенції навчальних закладів у відносинах зі споживачами освітніх послуг / Б. В. Деревянко // Новітні наукові дослідження держави і права. – 2012 : збірн. наук. праць / за ред. П. М. Шапірка, О. В. Козаченка. – Миколаїв : Іліон, 2012. – С. 37–42.

25. Деревянко Б. В. Щодо розмежування компетенції між органами управління вищого навчального закладу / Б. В. Деревянко // Правове життя сучасної України : матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (м. Одеса, 20-21 квітня 2012 р.) : Т. 3 / відп. за випуск д.ю.н., проф. В. М. Дрьомін ; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 233–234.

26. Деревянко Б. В. Щодо оптимального співвідношення публічної і приватної власності у сфері освіти / Б. В. Деревянко // Роль публичной собственности в обеспечении социально-экономического развития Украины : матер. Междунар. науч.-практ. конф. (г. Донецк, 18 сентября 2012 г.) / НАН Украины, Ин-т экономико-правовых исследований ; редкол. : Мамутов В. К. (науч. ред.) [и др.]. – Донецк : Юго-Восток, 2012. – С. 114–117.

27. Деревянко Б. В. Інноваційна діяльність ВНЗ в Україні // Правове регулювання інвестиційної та інноваційної діяльності : навч. посібник / Б. В. Деревянко ; МВС України, Донецький юридичний інститут. – Донецьк : Видавничий дім «Кальміус», 2012. – С. 49–56.

28. Деревянко Б. В. Забезпечення захисту прав інтелектуальної власності у діяльності навчальних закладів / Б. В. Деревянко // Актуальні проблеми права інтелектуальної власності : захист від контрафакції, піратства та плагіату : мат. III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 9 жовтня 2012 р.) / за заг. ред. О. І. Харитонові / упоряд. Р. Є. Еннан, Г. О. Ульянова. – Одеса, 2012. – С. 49–51.

29. Деревянко Б. В. Захист прав суб'єктів господарювання у сфері надання освітніх послуг // Правове регулювання захисту прав суб'єктів господарювання : навч. посібник / Б. В. Деревянко ; МВС України, Донецький юридичний інститут. – Донецьк : Видавничий дім «Кальміус», 2013. – С. 123–125.

30. Деревянко Б. В. Господарсько-правові аспекти регіонального розвитку освітньої сфери / Б. В. Деревянко // Регіональний розвиток – основа розбудови української держави : мат. II Міжнар. наук.-практ. конф. (секція 2 «Правові, соціальні та інформаційні аспекти регіонального розвитку»), м. Донецьк, 9-10 квітня 2013 р. / Донецький державний університет управління. – Донецьк : ДонДУУ, 2013. – С. 54–56.

31. Деревянко Б. В. Правове забезпечення підготовки фахівців, необхідних для господарської сфери Донецького регіону / Б. В. Деревянко // Правове забезпечення соціально-економічного розвитку регіону : мат. регіон. наук.-практ. конф. з нагоди 30-річчя економіко-правового факультету ДонНУ (12 квітня 2013 р.) / За ред. д.ю.н., проф. А. Г. Бобкової. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – С. 64–66.

32. Деревянко Б. В. Пропозиції змін Господарського та Податкового кодексів України / Б. В. Деревянко // Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин : збірник тез Міжнар. наук.-

практ. конф. (м. Хмельницький, 17-18 травня 2013 р.). – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2013. – С. 395–397.

АНОТАЦІЯ

Деревянко Б. В. Правове регулювання господарської діяльності навчальних закладів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. – Міжрегіональна академія управління персоналом, Київ, 2013.

У роботі сформульовано концепцію, надано дефініцію поняття «господарська діяльність НЗ»; виокремлено 14 історико-правових етапів процесу формування правового статусу НЗ; визначено як організаційно-господарську природу акта про утворення НЗ; запропоновано застосування непрямих засобів регулюючого впливу держави на діяльність НЗ; виділено інноваційну складову майна НЗ – перспективні майнові активи; наведено нормативні визначення істотних умов договорів за участю НЗ, мінімальних розмірів статутного капіталу для приватних НЗ. Удосконалено положення щодо: ліцензування, майнового забезпечення НЗ, характеристик послуг у сфері освіти. Дістали подальшого розвитку: класифікація НЗ; положення про державне фінансування НЗ; упорядкування функцій органів управління НЗ; пропозиції стосовно утворення об'єднань бібліотек ВНЗ; система засобів правового стимулювання НЗ і роботодавців до підвищення кваліфікації працівників; пропозиції про підвищення ефективності здійснення НЗ освітньої і неосвітньої платної діяльності; визначення меж імплементації норм Болонської декларації; положення про посилення державного контролю за релігійними НЗ; запровадження недержавної фінансової підтримки НЗ; адаптація для України зарубіжного досвіду.

Ключові слова: правове регулювання, господарська діяльність, навчальний заклад, засоби регулюючого впливу держави, ліцензування, статутний капітал, органи управління, підвищення кваліфікації, дистанційна освіта, Болонська декларація.

АННОТАЦИЯ

Деревянко Б. В. Правовое регулирование хозяйственной деятельности учебных заведений. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.04 – хозяйственное право; хозяйственно-процесуальное право. – Межрегиональная академия управления персоналом, Киев, 2013.

Диссертация содержит разработанный механизм решения важной задачи – усовершенствования положений правового регулирования хозяйственной деятельности учебных заведений (УЗ), соответствующего законодательства и практики его применения.

Первый раздел посвящен общетеоретическим основам формирования законодательства о деятельности УЗ. Путем анализа базовых категорий сформулирована концепция, определяющая стратегию развития правового регулирования хозяйственной деятельности УЗ в Украине, подразумевающая ориентацию на собственные традиции в образовании и хозяйствовании с учетом

зарубежного опыта и международных обязательств, максимальное использование общих принципов хозяйствования, право выбора предпринимательского или некоммерческого статуса, организационно-правовой формы субъекта хозяйствования, расширение прав на осуществление дополнительных видов деятельности, стимулирование сотрудничества УЗ с другими субъектами хозяйствования и др.; приведена доктринальная дефиниция понятия «хозяйственная деятельность УЗ». Определение территориального, религиозного (церковного), национального, специализированного (профессионального) и гендерного критериев способствовало выделению 14 основных историко-правовых этапов процесса формирования правового статуса УЗ. Проведен анализ законодательства в сфере образования.

Во втором разделе на основе различных критериев произведена классификация УЗ. Предложено УЗ использовать форму АО, ООО или объединения предприятий, а также создавать ассоциированные предприятия с перекрестным владением контрольными пакетами акций. Определено, что правовая природа акта о создании УЗ является сложной организационно-хозяйственной; рассмотрены пути совершенствования законодательства о лицензировании УЗ; аттестацию сотрудников УЗ предложено считать косвенным средством регулирующего влияния государства на деятельность УЗ, а также признано необходимым привести перечень таких средств в новом подпункте 2¹ статьи 12 ХК Украины. Сделан вывод о различном объеме компетенции УЗ в отношениях с органами хозяйственного руководства, субъектами хозяйствования и потребителями. В качестве критерия для определения размеров государственной поддержки УЗ избрана доля участия последних в реализации государственных программ и проектов. Предложены направления защиты публичной собственности на рынке образовательных услуг. В составе имущества УЗ определена инновационная составляющая – перспективные имущественные активы.

В третьем разделе классифицированы услуги, предоставляемые в сфере образования; выделены виды основной и дополнительной образовательной деятельности, а также иной (необразовательной) хозяйственной деятельности УЗ. Сделан вывод, что образовательная деятельность связана с передачей знаний, умений и навыков. Главным критерием отнесения видов деятельности к этой группе является совокупность действий УЗ, их предоставляющего, а не платность. Приведены характеристики деятельности УЗ. Названы критерии определения степени эффективности выполнения УЗ научно-исследовательских работ и их государственного финансирования. Предложено внести в законодательство соответствующие изменения с целью усиления учебно-научно-промышленной интеграции, создания технопарков, объединений предприятий, направлением деятельности которых будет разработка инновационного продукта и внедрение его в практику. Аргументирована необходимость создания межвузовских объединений библиотек и их электронных фондов. Предложено применять хозяйственные санкции к работодателям и государственным органам в случае нарушения ими законодательства о повышении квалификации и наоборот. Предложено расширить перечень платных образовательных и необразовательных услуг и эффективнее использовать имущество УЗ.

В четвертом разделе на основе опыта государств-членов ЕС и других европейских стран для защиты качества услуг УЗ предложено более взвешенно подходить к внедрению рекомендационных положений Болонской декларации;

усилить государственный контроль за религиозными УЗ, предоставлять последним государственную поддержку лишь в случае реализации ими государственных программ и заданий. Принимая во внимание законодательство и опыт государств-членов СНГ целесообразным, по мнению автора, будет дополнение законодательства Украины в части: усиления связи с практикой и работодателями; определения существенных условий основных хозяйственных и иных договоров с участием УЗ; введения минимального размера уставного капитала для частных УЗ и др. Опыт США позволил предложить активное внедрение и законодательное обеспечение основ равноуровневого негосударственного финансирования УЗ. Законодательство и практика его применения в государствах Юго-Восточной Азии позволили сформулировать предложения о внесении изменений в соответствующее украинское законодательство, направленных на: финансовую поддержку ВУЗов, достигших уровня мировой элиты; создание технопарков и реализации программ повышения качества услуг УЗ и др.

Ключевые слова: правовое регулирование, хозяйственная деятельность, учебное заведение, средства регулирующего влияния государства, лицензирование, уставный капитал, органы управления, повышение квалификации, дистанционное образование, Болонская декларация.

ANNOTATION

Derevyanko B.V. The legal regulation of economic activities of educational institutions. – Manuscript.

Thesis for a Doctor Degree in Law. Speciality 12.00.04. – Economic law; Economic procedural law. – Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, 2013.

Doctrine determination of concept «economic activity of EI» was given; singled out 14 historical and legal stages of the formation of the legal status of EI, defined as organizational and economic legal nature of the act of creation EI; prompted the introduction of indirect measures of regulative influence of the state, highlighted the innovative part of the property EI – «prospective property assets»; proposed regulatory definition of essential terms of agreements in the field of education, the minimum authorized capital for private EI. Improved provision for: licensing of proprietary software EI, characteristics of services in the field of education. We got further development: classification of EI, provision of state financing EI; organizing functions of management EI, proposals for the formation of associations of universities libraries, spurring employers to EI and training employees; proposals to improve the implementation of EI educational and not educational paid work; delimitation implementing rules of the Bologna Declaration, the provisions of strengthening state control over religious EI, introducing a private finance EI, provisions of international experience.

Key words: legal regulation, economic activity, educational institution, measures of regulative influence of the state, licensing, authorized capital, management organs, in-plant training of workers, distance education, the Bologna Declaration.

Підписано до друку 21.02.2014 р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Друк цифровий
Ум.-друк. арк. 1,75. Обл.-вид. арк. 1,9
Наклад 150 прим.

Надруковано у ПП «Видавничий дім «Кальміус»
Свідоцтво про реєстрацію ДК № 1238 від 18.02.2003 р.
83059, м. Донецьк, вул. Разенкова, 4
Тел.: (062) 387-49-71, 387-49-72